

A bethleni kétharmad – választási törvénytelenység és aránytalanság révén*

196 nap. Ennyit ölel fel Sipos József terjedelmes, közel 400 oldalas könyve, a Bethlen István vezette kormány 1921. december 3-i újjáalakításától a választásokon győztes Egységes Párt 1922. június 17-i első frakcióüléséig. Azaz minden napra nagyjából két oldal jut, lehetővé téve, hogy „szinte napról napra kövessük az eseményeket, a nyilvánosság előtt szereplő vezető politikusok tevékenységét”. (365.) A szerző hagyományos politikatörténeti munkát írt, amely a Nagyatádi Szabó István vezette kisgazdapárt kormányzópartttá (Egységes Párttá) bővítését, majd az ezzel szorosan összefüggő 1922. évi parlamenti (nemzetgyűlési) választást vizsgálja.

Indokolt-e alig több mint fél év politikai eseményeinek ilyen aprólékos bemutatása? Hiszen nem egy forrongó, gyors (rendszer)változásokat hozó időszak ez, mint például 1918–1919 sűrű napjai. Mégis jogos az a kitüntetett figyelem, amelyet Sipos József szentel 1922 első felének, mert lényegében ekkor jön létre a Horthy-korszak (bethleni) politikai rendszerének alapja: a miniszterelnöknek alárendelt és a választásokon leválthatatlan, hegemón kormánypárt, amely véget vet a megelőző két év versengő többpártrendszerének. Lényegében tehát, Turbucz Dávid kifejezésével élve, „rendszeren belüli rendszerváltás” történt.¹

* Sipos József: *A bethleni kétharmad. A Kisgazdapárt kormányzópartttá bővítése és az 1922-es választások*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2020. 386 p.

¹ TURBU CZ DÁVID: A politikai rendszer jellege a Horthy-korszak első tíz évében. *Múltunk*, 2007/4. 228–254., 232.

A könyv lapjain, az egymást kronologikusan követő események során nem egy szép történet bontakozik ki, hanem a kemény és durva politikai harc a maga valójában. Korrupció, megtévesztés, hazugság, elhallgatás és elhallgattatás, közpénzből pártcélok finanszírozása, szólás- és sajtószabadság korlátozása, bombamerénylet, megfélemlítés, manipuláció, zsarolás, be- és kitiltás, letartóztatás és internálás, szavazók erőszakos távoltartása vagy éppen leszavaztatása, szavazatvásárlás. És ezek jó része nemcsak a pártok, a különböző politikai irányzatok közötti, hanem azokon belüli küzdelmet is jellemezte. Már itt, az új politikai rendszer kialakulásakor érvényesül az, hogy fontosabb, ami a (leendő) kormánypárton belül történik, annál, ami a kormány és ellenzéke között zajlik. Ezt mutatja be Sipos József munkája, leginkább két főszereplője, Bethlen István és Nagyatádi Szabó István nézőpontjából, ahogy azt a kötet címlapja is érzékelteti: előbbi a címben, utóbbi a borítóképen szerepel. Kettejük közül egyértelműen Nagyatádi áll a szerzőhöz közelebb – ez korábbi munkái alapján nem meglepő –, de ettől függetlenül reálisan igyekszik megérteni őket, és bemutatni tevékenységüket. A harmadik szereplő, Gömbös Gyula, akkor az Egységes Párt ügyvezető elnöke azonban sokszor csak mint a – részben Bethlen, részben a saját céljait segítő – piszkos munkák felelőse jelenik meg. Az ő esetében joggal hiányolható a Vonyó József által írt 2018-as politikai életrajz használata,² és annak révén egy teljesebb kép bemutatása.

A könyv első része a kiszagdapárt Egységes Párttá történő bővítésének folyamatát vizsgálja részletesen, mert azzal kapcsolatban számos pontatlan vagy egyenesen téves állítás és megfogalmazás szerepel a szakirodalomban, a témát érintő monográfiákban, szintézisekben és lexikonokban is. A szerző a „szegényes levéltári források” (11.) miatt elsősorban a különböző irányultságú korabeli újságok széles körű kutatására alapozva mutatja be a folyamatot, kiemelve a legfontosabb állomásokat. Az első a kiszagdapárt 1922. január 25-én elfogadott állásfoglalása,

² VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2018.

amely a párt nevének (polgári jelző felvétele) és szervezeti keretének kibővítéséről szólt. Ez alapján a párt azokat hívta „egységes táborba”, akik elfogadták a földreformtörvény végrehajtását, és az 1920–1921-ben kialakított alkotmányos jogrendet, benne a Habsburg-ház trónfosztásával – utóbbi feltétel lényegében a legitimisták távoltartását szolgálta. Ezt követően február 2-án Bethlen és az úgynevezett disszidens képviselők (az akkor két nagy parlamenti erő, a kiscgazda- és keresztény pártok egyikéhez sem tartozók) egyénileg beléptek a kiscgazdapártba, amit a korabeli politikusok és sajtó egyhangúlag az egységes kormányzópárt megalakulásának tekintettek. A belépések folytatódtak parlamenten kívüli politikusok csatlakozásával, végül február 23-án megválasztották az Egységes Párt vezetőségét, amely tükrözte az új erőviszonyokat és a különböző belső csoportok (konzervatív agráriusok, agrárdemokraták, fajvédők, disszidensek stb.) közötti kompromisszumot.

Miért fogadták el Nagyatádi és (liberális) agrárdemokrata hívei a Bethlennel és rajta keresztül a hagyományos elittel kötött szövetséget, a kiscgazdapárt átalakítását? Erre is választ ad Sipos József, egyben vitatkozva azokkal az értékelésekkel, hogy ez akkor a kiscgazdapárt és a paraszti érdekképviselet felszámolását, illetve rögtön Bethlen teljhatalmát jelentette volna. A negyvennyolc képviselőből álló Nagyatádi-csoport (24–25.) ugyan jelentős volt, de a szerző szerint „sem az 1919. november 29-én létrejött Országos Kiscgazda- és Földművespárton belül, sem a nemzetgyűlésben, sem a kormányban, sem pedig a vármegyei és a járási közigazgatásban nem volt elég politikai erejük, hogy agrárdemokrata programjukat megvalósíthassák. Ezért is kényszerültek újabb és újabb kompromisszumokra.” (128.) 1922 elején Nagyatádi úgy érzékelte, hogy a nagy kormánypárt nélkülük is megvalósulna, jóval konzervatívabb formában és programmal, és akkor ellenzékiként, a kormánnyal és a közigazgatással szemben jóval kisebb esélyük lenne a programjuk képviseletére és jó választási szereplésre. Ezért a szövetségkötést és utána a belső harcot választotta: a párt programjának minél nagyobb mértékű megőrzéséért, és azért, hogy az új kormánypárt hivatalos jelöltjei közé minél több agrárdemokrata politikus kerüljön. Sipos elis-

meri e koncepció problémáit és gyengeségeit, amelyek gyorsan ki is derültek, de meggyőzően érvel amellett, hogy ez határozta meg Nagyatádi cselekedeteit. Aki nem volt könnyű helyzetben, mert egyik oldalról Bethlen és saját pártjának konzervatív politikusai helyeztek rá nyomást, másik oldalról az ellenzéki demokraták kritizálták nyíltan, megalkuvással vádolva, miközben saját híveinek elégedetlenségével is meg kellett küzdenie.

A rögtön jelentkező feszültségek közül fontossága miatt a titkos vagy nyílt szavazás kérdése kívánczik az élre. Előbbihez eleinte határozottan ragaszkodtak az agrárdemokrata képviselők, míg Bethlen nem titkolta, hogy „vidéken” az utóbbit tartja megfelelőnek. A miniszterelnök azonban azt sokáig lebegtette, hogy a végső döntést ki hozhatja meg ez ügyben, és azzal nyugtatta a kisgazdapártiakat, hogy nem fogja kényszeríteni őket a kormány törvényjavaslatának elfogadására a parlamentben. Végül nem is így történt; mint tudjuk, a nyílt szavazás antidemokratikus intézményét a nemzetgyűlés február közepi feloszlása után, kormányrendelettel hozta vissza. E kérdés tárgyalásakor azonban Sipos Józsefnek érdemes lett volna felhasználnia Püski Levente tanulmányát az 1922 eleji pártszerkezetről,³ mert az alátámasztotta, illetve új szempontokkal bővíthette volna a saját érvelését. Püski elemzése szerint ugyanis akkor reális alternatívának látszott a titkos szavazás teljes megmaradása, mert azt a konzervatív politikusok, sőt még Bethlen egyes hívei is elfogadhatónak tartották. Sőt 1922-ben ezzel együtt is lett volna esély, hogy az egységes kormánypárt a választáson többséget szerezzen, és Bethlen maradjon a miniszterelnök. Ő „azonban nem csupán egyensúlyozásra és kompromisszumkeresésre, hanem egyértelmű győzelemre is törekedett, s az Egységes Párt

³ PÜSKI Levente: Végjáték és kezdet. Az első nemzetgyűlés pártstruktúrája 1922 első felében. *Századok*, 2019/2. 379–402. – Az e tanulmány végén található táblázatban Püski összegyűjtötte az összes akkori képviselő ismert (vagy valószínű) pártállását, és annak változásait 1922 első hónapjaiban. Ennek használata mindenképpen segítette volna Sipos József munkáját is, és a másik oldalról, nagyban segítette volna az olvasók tájékozódását, ha az ő könyvében is szerepel hasonló táblázat (például a kisgazda-, illetve kormánypárti képviselőkről), akár Püski adatainak átvételével, akár saját kutatásai alapján azok pontosításával, kiegészítésével.

létrejötté mögött a kormányozhatóság szempontja mellett/helyett konzekvensen végiggondolt hatalmi érdekek, illetve az azokhoz szorosan illeszkedő kormányzati rendszer megteremtésének igényei húzódtak meg”.⁴ Azaz a miniszterelnöknek egyértelműen alárendelt parlamentben és képviselőkben gondolkodott, ezért ragaszkodott a nyílt szavazás keresztülviteléhez, annak ellenére, hogy ezzel rövid távon élezte a párton belüli feszültségeket. Ahogy azonban Romsics Ignác rámutatott Bethlen-életrajzában, a nemzetgyűlés felosztatása után megváltoztak az erőviszonyok: immár a kormányfő diktálta a tempót, Nagyatádi csoportja defenzívába szorult,⁵ még ha utóbbi később el is ért részsikereket egyes szakpolitikai témákban vagy a jelöltállításnál. Sipos József fontosnak tartja, hogy Nagyatádiék a politikai engedmények fejében gazdasági és szociális engedményeket harcoltak ki a kormánynál a paraszti szavazótáboruk, de tágabban az agrárszegénység érdekében. Ezekre utólag már kevesebb figyelem esik, vagy sajátos lehet a megítélésük – mint például az olyan kisgazda kívánságnak, hogy a kormány széleskörűen engedélyezze az adómentesen, kisüstökben történő pálinkafőzést (76–77.) –, de a szerző rámutat, hogy az akkori nehéz gazdasági helyzetben ezek az intézkedések komoly segítséget jelentettek, és egyben mérsékeltek mind a kisgazda képviselők, mind a mögöttük álló rétegek elégedetlenségét.

Végül tehát néhány képviselőt leszámítva az agrárdemokrata csoport tagjai bent maradtak az Egységes Pártban, elfogadva a „minden nemzeti erő egyesüljön” és „az egy akol és egy pásztor” elvét. (113.) A küzdelem immár a választások előkészítése és a párton belüli jelöltállítás körül folyt. Utóbbi kapcsán Sipos József egy érdekes gondolatot vet föl azzal kapcsolatban, hogy számos választókerületben több jelölt is kormánypártiként indult, és így az Egységes Pártnak voltak úgynevezett hivatalos és nem hivatalos jelöltjei is. A jelenségről, amely végigkíséri a korszak választásait, csak általános ismereteink vannak, azaz hogy alapvetően a hivatalos jelölt kapta meg a kormánytól függő közigazgatás

⁴Uo. 396.

⁵ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 213.

és egyéb állami hatóságok, intézmények támogatását. A szerző szerint azonban 1922-ben a kormánypárton belüli központi harc állt a háttérben, azaz „ahol az agrár-demokraták lettek a párt hivatalos jelöltjei, ott majd Bethlen, vagy Gömbös emberei indulnak el nem hivatalos jelöltként. Ahol pedig az ő jelöltjeikből lettek a párt hivatalos jelöltjei, ott pedig az agrár-demokraták fognak [külön] jelöltet elindítani”. (129.) Ugyanakkor ennek bizonyítása hiányzik a könyvből, mert ahogy később utalok rá, nem kerülnek részletes bemutatásra olyan választókerületek, ahol ilyen harc folyt.

A jelöltállítás kapcsán arra is rámutat Sipos József, hogy a Kisgazdapárt nem rendelkezett teljes országos lefedettséggel, mert nem mindenhol működtek folyamatosan a helyi szervezetei az 1920-as és az 1922-es választások között. Ahol igen, mint például Nagyatádi szűkebb hazájában, Somogy vármegyében, ott erősebbek voltak az agrárdemokraták, ami a jelöltállításban is megmutatkozott. Ahol azonban nem, ott az 1922-es választások előtti újjászervezésben és jelöltállításban már sokkal nagyobb szerep jutott a kormányzatnak és a közigazgatásnak. A kisgazda tradíciót, pontosabban annak helyi hiányát pedig az mutatja, hogy az Egységes Párt végül nem állított listákat Budapesten az 1922-es választásokon. A szerző szerint a kormánypárt helyi (vármegyei, választókerületi, városi/községi) megszervezéséről, és főleg abban a főispánok szerepéről keveset tudunk. Arról azonban nem ír, hogy a megyei levéltári anyagok, különösen a főispáni bizalmas iratok segítségül szolgálhatnak-e ebben a kérdésben, pedig egy-két helyi vizsgálat itt hasznos lett volna.⁶

A könyv második fele a választási kampányt és az eredményeket tárgyalja, de a jól megírt és felépített első feléhez képest ez kevésbé sikerült, több problémával és pontatlansággal terhelt.

⁶A következő, 1926-os parlamenti választásnál a Pest megyei főispáni bizalmas iratok között fennmaradtak azok az anyagok, amelyek részletesen bemutatják a főispán választási szerepét és tevékenységét. Lásd IGNÁC Károly: Választói magatartás 1926-ban. A kormánypárt választási gépezetének működése és egy statisztikai felmérés tanulságai nyílt szavazású választókerületekben. *Múltunk*, 2018/1. 87–134. – Sipos József későbbi példái alapján egyértelműen látszik, hogy a kormánypárti jelöltet segítő, az ellenzékieteket erősen korlátozó eszközöket már 1922-ben is széleskörűen alkalmazták.

Fontos hangsúlyozni, hogy az összkép rendben van: a kormánypárt nagyarányú győzelmét csak egy antidemokratikus választáson tudták biztosítani, a közigazgatás mozgósításával, nyílt szavazással, sok csalással és törvénytelenséggel. Nyilván mind a 215 egyéni választókerületet nem lehetett bemutatni, sőt erősen szelektálnia kellett a szerzőnek, de így is több mint 50 helyről kapunk változó részletességű képet, ahogy a négy listás kerületről is (Budapest és környéke).

A kampány bemutatásánál Sipos József nem adott teljes elemzést, kitérve például annak társadalomtörténeti vonatkozásaira is, hanem a könyv logikájának megfelelően megmaradt a politikatörténeti leírásnál. Ahogy a választás eredményeinél sem a választói magatartást, hanem elsősorban a politikai küzdelmet és következményeket vizsgálta. A kampányról szóló fejezeteken egy sajátos feszültség húzódik végig, ahogy váltakozva követik egymást a Bethlen kampánykörútjairól szóló részletes beszámolók, illetve az ellenzéki jelöltek és sajtó elleni (erőszakos) lépések. Azaz párhuzamosan olvashatjuk a különböző helyeken elmondott kormányfői kampánybeszédeket, bennük reális helyzetértékelésekkel és olyan politikai jelszavakkal, mint a „keresztény erkölcsök ideálja által kontrollált nemzeti demokrácia”, „teljes jogegyenlőség”, „keresztény szabadelvűség” vagy „becsület magyar nemzeti demokrácia” (179., 225., 229.), illetve egyfajta ellenpontként az ellenzékét sújtó durva korlátozások, törvénytelenlések eseteit.

A helyi eredmények bemutatása hasonló logikát követ: a szerző részben a kampánynál már érintett kerületeket, valamint a komoly sajtóvisszhangot kiváltó (botrányos) eseményeket tárgyalja, így összességében neves kormánypártiak (Nagyatádi, Zsilinszky Endre, Teleki Pál, Klebelsberg Kuno) és a korlátozások ellen küzdő különböző ellenzéki (Rassay-párti, legitimista, szociáldemokrata) jelöltek állnak a középpontban. Érdekes lett volna azonban a könyv első részében részletesen megírt, kormánypárton belüli harc folytatására is kitérni, azaz arra, hogy mi történt a Nagyatádihoz kötődő agrárdemokrata (részben „csizmás”, paraszti) jelöltek kerületeiben, sikeres és kudarcos példák. Nem tudjuk meg, hogy az egyes helyeken mennyire segítette

őket a közigazgatás, vagy éppen ellenük dolgozott-e, mert csak pár ilyen kerületről esik szó, és azoknál is csak a végső eredmények szerepelnek. Érthető itt a feladat nehézsége, hiszen ezekkel a helyekkel valószínűleg nem nagyon foglalkozott az országos sajtó: az ellenzéki újságok a saját jelöltjeikre koncentráltak, míg a kormánypártiaknak nem állt érdekükben a belső harcról írni. Sipos József pedig lényegében éppen erre a forrástípusra építette az egész kutatását, feldolgozva több, különböző irányzatú újság kapcsolódó anyagát, amely mindenképpen elismerésre méltó, hatalmas munka. Mégis kihagyott lehetőségnek gondolom, hogy az ő tudásával és tapasztalatával nem vállalt levéltári kutatásokon és helyi sajtón alapuló mélyfúrásokat, és nem próbált meg a sajtó és a szakirodalom által is hanyagolt, de érdekes helyi ügyeknek utánamenni.

Összességében tehát a sajtóanyag döntötte el azt, hogy mely választókerületekre jut nagyobb figyelem a könyvben, és ezek között van több már jól ismert történet is. Bizonyos esetekben a könyv fő témájához képest így túlságosan részletesnek tartom a leírásukat, mint például Klebelsberg és Teleki kerületénél (Sopron és Szeged 1.), hiszen egyik helyen sem kizsgálja vagy agrárjelöltek küzdelméről volt szó. Ráadásul a szerző több helyen nem támaszkodik a korábbi szakirodalomra. Főleg a soproni eset furcsa: Taschek Zoltán 2018-as tanulmányában átfogóan elemezte Klebelsberg és ifj. Andrásy Gyula bukásának, Hébelt Ede szociáldemokrata jelölt győzelmének történetét, a politikai háttérrel és a választói magatartással együtt, ezért a könyvben elég lett volna röviden összefoglalni a fiatal kutató eredményeit.⁷

A kampány és a választási eredmények bemutatása sajnos nem mindig követhető könnyen. Alapvetően a szerző azt a szerkezeti megoldást választotta, hogy időrendben haladva először a

⁷ TASCHEK Zoltán: Az 1922. évi nemzetgyűlési választások Sopronban. *Múltunk*, 2018/1. 50–86. – A szintén titkos pécsi választásokról Sipos József azt írja, hogy „ennek részleteiről semmit nem tudunk” (332.), miközben arról is van tanulmány: PAKSY Zoltán: Nemzetgyűlési és országgyűlési választások Pécssett (1922, 1926, 1931). In: FONT Márta–VONYÓ József (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből* 5–6. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1999. 219–240. Más esetekben szintén lehetett volna támaszkodni olyan helytörténeti kötetekre, tanulmányokra, amelyek az 1922-es választásokkal is foglalkoznak.

kampányt tárgyalja a kiválasztott választókerületekben, majd utána következnek az eredmények az alap-, végül a pótválasztáson. Azaz az egyes kerületek több körben is előkerülnek, sajnos néhány esetben szó szerint ismétlődő bekezdésekkel, szövegrészekkel. Ugyanakkor később egy-egy kerület esetében folyamatosan, egy helyen írja meg az eseményeket a kampánytól a (pót) választásig. Az eligazodást név- és helynévmutató vagy függelék (például a jelöltek és a képviselők névsoraival, eredménytáblázatokkal) sem segíti, a kötet végén csak angol nyelvű összefoglaló és képmelléklet található. Egy alapos szerkesztés minden szempontból jót tett volna a szövegnek, de ennek hiányára bizonyos magyarázatot adhatnak a könyv születésének speciális körülményei. A kiadási munkálatokra és a nyomdába adásra ugyanis 2020 tavaszán, a koronavírus-járvány első hullámának idején került sor. Az említett problémák ellenpontjaként fontos jelezni, hogy a könyv már az interneten is elérhető.⁸

Az eredményeket ismertető fejezetben nem mindenhol szerepelnek jó adatok, így vannak tévedések a választókerületek számában, egyes pártneveknél, szavazat- és mandátumszámoknál. Megítélésem szerint a szerző nem jól használja a választások első és második fordulója kifejezéseket. Ennek hátteréhez tudni kell, hogy a korban nem egy, hanem több napon rendezték meg az alapválasztásokat, 1922-ben például egyes kerületekben május 28-án, máshol június 1-jén. Ezek azonban minkét helyen ugyanúgy az alapválasztásnak, az első fordulónak számítanak, és nem első és második fordulónak, ahogy a könyvben szerepel. A második forduló mint szakkifejezés ugyanis arra utal, hogy amely kerületben az első forduló érvénytelen vagy eredménytelen lett, ott ismétlésre kerül sor. Esetünkben például azért, mert az adott egyéni kerületben egyik jelölt sem szerezte meg az abszolút többséget az első fordulóban, és így az akkori választási szabályok szerint immár csak a két legjobban szerepelt jelölt részvételével újabb szavazást tartanak. A korban ezt pótválasztásnak hívták,

⁸ http://real-eod.mtak.hu/9451/1/Sipos_Jozsef_2020_A_bethleni_ketharmad.pdf (Letöltve: 2021. 03. 01.)

de ez a mai fogalmaink szerint a választás második fordulójának felelt meg.

A recenzensnek külön fájó a fővárosi kampányt és eredményeket bemutató részek (232–244. és 302–306.) pontatlansága. Ezek részletezése helyett egy általánosabb kérdést emelek ki: hogyan olvassuk a kortárs politikusoknak a sajtóban megjelent választási értékeléseit? Sipos József igyekszik kritikával viszonyulni ezekhez, mégis a választási magatartásról szóló korabeli véleményeket idézve többször úgy ítéli meg, hogy azok „sok igazságot tartalmaztak”. Így például egyetért Klebelsbergnek azzal az állításával, hogy a fővárosban és környékén a liberális pártok választóinak „nagy részét” a szociáldemokraták elcsábították, hiszen utóbbiak majdnem kétszer több mandátumot szereztek az előbbieknél. (306.) Ez az érvelés és módszer azonban problémás, mert a választói magatartást nem a politikai nyilatkozatok, és nem is a mandátumszámok, hanem a szavazatszámok és -arányok vizsgálata alapján kell megítélni. Ez pedig, akár az 1920-as és 1922-es adatokat hasonlítjuk össze, akár az egész korszakot elemezzük, azt mutatja, hogy a szociáldemokraták 1922-es kiugró szereplése sokkal inkább a jobboldal rovására történt, és a fővárosi liberálisoknak stabil, sajátos és a szociáldemokratáktól eltérő szavazóbázisuk volt.⁹ Azaz Klebelsberg, illetve az országos eredményeket hozzá hasonlóan magyarázó Zsilinszky Endre (318.) célja nem a reális értékelés volt, hanem a közbeszéd saját érdekeiknek megfelelő alakítása.

A könyv utolsó fejezete a választások értékeléséről szól. Már az eredmények országos összesítése sem egyszerű feladat, mert a választási jegyzőkönyvekben, illetve a sajtóban szereplő pártállások nem feltétlenül egyeztek, ráadásul egyes képviselők a megválasztásuk után váltottak pártot (például pártonkívüliként vagy ellenzéki kisgazdaként induló politikusok léptek be vagy vissza a kormánypártba). Mindezekre utalva Sipos József részletes és jó képet ad a képviselői helyek megoszlásáról. Legfontosabb meg-

⁹ Erről részletesen lásd IGNÁCZ Károly: *Budapest választ. Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013, különösen: 58–64., 77., 132–134., illetve a <http://bptvalaszt.hu> adatait.

állapítása, hogy az Egységes Párt, a vele szövetséges keresztény párt és a további kormánytámogató képviselők összességében kétharmados többséget szereztek az új parlamentben. Erre utal a könyv főcíme, „a bethleni kétharmad”. Azt azonban érdemes lett volna szintén összegezni, hogyan alakultak a szavazatarányok, azaz az egyes irányzatok támogatottsága. A kormánypárt jelöltjei ugyanis csak az összes szavazat 38%-át kapták az alapválasztáson, és a kormánytámogató erőkkel kiegészülve is csak az 50%-ot közelítették meg. Azaz a bethleni kétharmad nemcsak a választási erőszak és törvénytelenések, hanem a kormánypártnak kedvező aránytalan választási rendszer eredménye is.

Szintén fontos téma az agrárdemokrata képviselők sorsa, amellyel kapcsolatban az eddigi szakirodalom elég egyöntetűen azt hangsúlyozta, hogy az 1922-es választáson a csizmás parasztképviselők száma jelentősen csökkent. Ezt Sipos József azzal árnyalja, hogy a kormánypárton belül a politikai csoportképződés nem feltétlen a képviselők társadalmi háttere szerint történt, azaz például Nagyatádi hívei között nemcsak csizmások, de értelmiségiek is voltak, és fordítva, csizmások a konzervatív agráriusok között is voltak. A szerző nem részletezett számítása szerint a 48 fős Nagyatádi-csoport létszáma a választások után 30-35 főre csökkent (344.), de továbbra is jelen voltak, és képviselték a parasztság érdekeit. (Röviden utal rá, hogy az agrárdemokratáknál szerinte Nagyatádi 1924-es halála jelentette az igazi törést.) Majd egy korabeli újságcikk alapján részletesen bemutatja az Egységes Párton belüli politikai csoportokat, közel 100 képviselő név szerinti besorolásával együtt, de ebből furcsa módon éppen Nagyatádi hívei kimaradtak. (360–361.)

Az egész könyvön végigvonul az a kérdés, hogy miért tudott Bethlen ilyen elsőprő győzelmet aratni. A szakirodalom egy része ezt a személyiség fontosságával, azaz a miniszterelnök kiemelkedő képességeivel magyarázta, míg ezzel szemben a korábbi kisgazda vezetők és képviselők politikai teljesítményét jóval gyengébbnek ítélte. És könnyű rámutatni az olyan személyes utakra, mint például az agrárdemokrata Szijj Bálintéra, aki előbb azzal fenyegetőzött nyíltan, hogy ha nem lesz mindenhol titkos választás, akkor kilép a Kisgazdapártból (49.), majd a pótválasztáson

mégis Bethlen segítségét kérte, hogy a saját, nyílt szavazású kerületében a kormányhatalom álljon mellé, és az állami birtokok alkalmazottai rá szavazzanak. (329.) Ugyanakkor Sipos József vitatja a fenti magyarázatot, mert annál szerinte fontosabb volt az agrárdemokrata mozgalom általános gyengesége, amely nemcsak pártpolitikai téren, de az érdek-képviselési szervezetekben is jól látszik. Eltérő, társadalomtörténeti megközelítéssel, de hasonló értékelést fogalmazott meg korábban Bódy Zsombor a korszak osztrák és magyar parasztmozgalmának összehasonlításával. Szerinte az előbbi egy olyan erős egyesületi-szövetkezeti hálóra épült, amelyben tényleg a parasztok domináltak, míg a hasonló magyar szervezeteket a birtokos elit irányította, így az eredendően paraszti Kisgazdapárt gyorsan elvesztette (teljes) önállóságát. Magyarországon bár a parasztság általában pozitív hangsúlyt kapott a politikai diskurzusban, a paraszt mint önálló politikai figura mégis „szalonképtelen” maradt a két világháború között is.¹⁰ A bethleni siker hátteréhez pedig azt is hozzávehetjük, hogy bár a különböző demokratikus irányzatok (a kormánypárton belüli agrárdemokraták, az ellenzéki liberális és kisgazda demokraták, a szociáldemokraták és az ilyen felfogású pártonkívüliek) együtt jelentős társadalmi támogatottsággal bírtak, mégis alapvetően megosztottak voltak, és egymás ellen is küzdöttek, főleg 1918–1919-re visszamenő konfliktusok és problémák miatt.

Összességében – a korábban tárgyalt hiányosságok ellenére – Sipos József fontos könyvet írt, amely egy meghatározó fél év részletes bemutatásán keresztül jó képet ad a bethleni politikai rendszerről, hozzájárulva a Horthy-korszak politikatörténetének jobb megismeréséhez. A szerző többször utal a helytörténeti kutatások szükségességére, így munkája jó kiindulópont lehet azoknak, akik az 1922-es, vagy akár későbbi választások helyi eseményeit, jellemzőit dolgozzák fel. Szintén jó szívvel tudom ajánlani a korszak politikatörténetével foglalkozó kutatóknak

¹⁰ BÓDY Zsombor: A parasztság a tömegpolitika korszakában. Egyesületek, szövetségek, pártok a vidéki Ausztriában. In: CZOCH Gábor–HORVÁTH Gergely Krisztián–POZSGAI Péter (szerk.): *Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára*. Korall, Budapest, 2008. 11–24.

vagy az e téma iránt érdeklők tágabb körének. És a politológusok, politikai elemzők, sőt, akár a politikusok figyelmét is felkeltheti a könyv, ha egy másik kor politikai küzdelmei iránt érdeklődnek, vagy ha foglalkoztatja őket a hétköznapi és a politikai erkölcs különbségének kérdése.

Ignác Károly